

*Кирбят'єв О. О.,**кандидат юридичних наук, докторант
Національної академії внутрішніх справ*

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Анотація. У статті наведено основні результати багаторічного дослідження проблеми удосконалення системи кримінально-правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів, зокрема підтримано позицію, відповідно до якої кримінальною відповідальністю є вид юридичної відповідальності, який являє собою реакцію держави на суспільно небезпечну поведінку суб'єкта складу кримінального правопорушення та виражається у прийнятті відповідного рішення судом. Встановлено, що вживання законодавцем у змісті диспозиції ч. 3 ст. 342 КК України категорії «примушення» порушує принцип єдності та визначеності термінології. На підставі цього підтримано думку щодо необхідності заміни його на поняття «примушування», яке є досить поширеним у чинній редакції КК України. Проаналізувавши форми реалізації кримінальної відповідальності за вчинення діянь у вигляді посягання на діяльність працівників правоохоронних органів, запропоновано додати до санкції ч. 2 ст. 342 КК України основне покарання у вигляді громадських робіт на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин. Наголошено, що під працівниками правоохоронних органів розуміються особи, які наділені повноваженнями представника влади у сфері правоохоронної діяльності та перебувають на службі в органах прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних силах України, Національному антикорупційному бюро України, органах охорони державного кордону, органах доходів і зборів, органах і установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, органах державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони або інших органах, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Зроблено висновок про доцільність включити до санкції ч. 1 ст. 345 КК України «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу» основне покарання у вигляді штрафу у розмірі від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Крім того, наголошено на доцільності закріплення у такій нормі покарання у вигляді громадських робіт на строк від ста вісімдесяти до двохсот сорока годин.

Ключові слова: право, обов'язки, відповідальність, злочин, покарання, повага, працівники правоохоронних органів, професійна діяльність.

Постановка проблеми. Конституція України у ст. 17 проголосила, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Забезпечення державної безпеки і захист дер-

жавного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Таке положення Основного Закону свідчить про те, що забезпечення належного функціонування суспільства є першочерговим завданням самих її членів, які мають не тільки права, а й певні обов'язки. Єдина згадка про правоохоронні органи в Конституції України свідчить про їх роль у забезпеченні державної безпеки. Разом із тим неможливо громадянам України надреалізувати свої права, забуваючи про обов'язки, це призвело до кризи поваги до влади, а у випадку працівників правоохоронних органів – неможливості належного виконання ними своїх професійних обов'язків.

Стан дослідження. Методологічним підґрунтям для досягнення проголошеної мети є наукові праці українських учених: П.П. Андрушка, М.І. Бажанова, О.М. Бандурки, Ю.В. Бауліна, В.С. Батиргарєєвої, І.Г. Богатирьова, В.М. Бурдіна, С.Б. Гавриша, В.О. Глушкова, В.К. Грищука, Н.О. Гуторової, Л.М. Демидової, С.Ф. Денисова, Т.А. Денисової, О.М. Джужи, О.О. Дудорова, О.О. Житного, В.П. Ємельянова, В.М. Карчевського, О.В. Козаченка, М.Й. Коржанського, В.В. Кузнецова, В.М. Куца, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, С.Я. Лихової, В.К. Матвійчука, П.С. Матишевського, М.І. Мельника, В.А. Мисливого, А.А. Музики, В.О. Навроцького, Ю.В. Нікітіна, А.М. Орлеана, В.І. Осадчого, Є.О. Письменського, А.В. Савченка, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, В.М. Трубникова, В.О. Тулякова, В.І. Тютюгіна, Є.В. Фесенка, П.Л. Фріса, М.І. Хавронюка, П.В. Хряпінського, Г.В. Чеботарьової, В.В. Шаблістого, В.І. Шакуна, С.С. Яценка та багатьох інших.

Виклад основного матеріалу. За результатами дослідження питання ефективності системи кримінально-правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів, а також визначення основних напрямів реформування вітчизняного кримінального законодавства у сфері кримінально-правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів можна виділити такі основні положення нашої роботи:

1. Підтримано позицію, відповідно до якої кримінальною відповідальністю є вид юридичної відповідальності, який являє собою реакцію держави на суспільно небезпечну поведінку суб'єкта складу кримінального правопорушення та виражається у прийнятті відповідного рішення судом.

2. Проаналізувавши форми реалізації кримінальної відповідальності за вчинення діянь у вигляді посягання на діяльність працівників правоохоронних органів запропоновано

додати до санкції ч. 2 ст. 342 КК України основне покарання у вигляді громадських робіт на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин.

Вказаний умовивід сформовано у зв'язку з тим, що у 85% випадків суд, приймаючи рішення про застосування до засуджених покарання, вибирає покарання у вигляді штрафу. При цьому у 64% випадків засуджені до такого виду покарання на момент вчинення кримінального правопорушення були працездатними, які не працювали і не навчалися.

Отже, зроблено припущення, що потенційно можуть виникати ситуації, за яких засуджений не матиме можливості виплатити штраф у повному обсязі.

Керуючись подібними умовиводами, запропоновано додати до санкції ч. 1 ст. 343 КК України основне покарання у вигляді громадських робіт строком до двохсот годин. Крім того, підтримано позицію В.М. Куца та А.О. Цховребова щодо необхідності уточнення у диспозиції цієї норми виду впливу на незаконний, адже натепер через відсутність подібного уточнення можуть виникати ситуації, за яких кримінальним проступком визнаватиметься законний вплив на зазначену у диспозиції категорію осіб.

На прикладі ч. 2 ст. 342 КК України запропоновано включити до санкції ч. 1 ст. 345 КК України «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу» основне покарання у вигляді штрафу у розмірі від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Крім того, наголошено на доцільності закріплення у цій нормі покарання у вигляді громадських робіт на строк від ста вісімдесяти до двохсот сорока годин.

Зазначені зміни зумовлені об'єктивними реаліями та дозволять формі реалізації кримінальної відповідальності у вигляді застосування покарання та його відбування стати домінуючою (нині такою є звільнення від покарання та його відбування).

Крім того, наголошено на доцільності включення до диспозиції ч. 2 ст. 345 КК України таких злочинних діянь, як умисне завдання удару або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень.

З урахуванням особи засудженого за ч. 1 ст. 347 КК України (працездатний, який ніде не працює) запропоновано додати до санкції вказаної норми покарання у вигляді громадських робіт на строк від двохсот до двохсот сорока годин.

3. Встановлено, що вживання законодавцем у змісті диспозиції ч. 3 ст. 342 КК України категорії «примушення» порушує принцип єдності та визначеності термінології. На підставі цього підтримано думку щодо необхідності заміни його на поняття «примушування», яке є досить поширеним у чинній редакції КК України (станом на 01.08.2020 року зустрічається 33 рази).

4. Підтримано позицію щодо необхідності включення до ст. 343 КК України примітки, в якій буде роз'яснено поняття «працівник правоохоронного органу».

Крім того, наголошено на необхідності внесення змін до диспозиції ч. 1 ст. 343 КК України, на підставі яких діяння у вигляді впливу у будь-якій формі на близького родича працівника правоохоронного органу, судового експерта з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків, здійсненню судово-експертної діяльності або добитися прийняття незаконного рішення буде визнано кримінальним проступком.

1. Встановлено, що у період з 2015 по 2019 рр. до винних у вчиненні кримінальних правопорушень, що посягають на

професійну діяльність працівників правоохоронних органів, були застосовані такі форми реалізації кримінальної відповідальності:

- за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 342 КК України, 3 форми: призначення покарання та його реальне відбування; звільнення від покарання та його відбування як форма реалізації кримінальної відповідальності; звільнення від кримінальної відповідальності за посягання на діяльність працівника правоохоронного органу як частина форм протидії злочинності, з яких найбільш поширеною виявилась перша (найбільш поширений вид покарання – штраф);

- за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 342 КК України, 2 форми: призначення покарання та його реальне відбування; звільнення від покарання та його відбування як форма реалізації кримінальної відповідальності, з яких найбільш поширеною виявилась друга форма;

- за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 343 КК України, 3 форми: призначення покарання та його реальне відбування; звільнення від покарання та його відбування як форма реалізації кримінальної відповідальності; звільнення від кримінальної відповідальності за посягання на діяльність працівника правоохоронного органу як частина форм протидії злочинності, з яких найбільш поширеною виявилась перша (найбільш поширений вид покарання – штраф);

- за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 343 КК України, 2 форми: звільнення від покарання та його відбування як форма реалізації кримінальної відповідальності та звільнення від кримінальної відповідальності за посягання на діяльність працівника правоохоронного органу як частина форм протидії злочинності (по одному випадку);

- за вчинення злочинів, передбачених ч.ч. 1–2 ст. 345 КК України, 3 форми: призначення покарання та його реальне відбування; звільнення від покарання та його відбування як форма реалізації кримінальної відповідальності; звільнення від кримінальної відповідальності за посягання на діяльність працівника правоохоронного органу як частина форм протидії злочинності, з яких найбільш поширеною виявилась друга;

- за вчинення злочинів, передбачених ч. 3 ст. 345 КК України та ст.ст. 348, 349 КК України, 1 форма: призначення покарання та його реальне відбування (до винних застосовано покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк);

- за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 347 КК України, 1 форма: призначення покарання та його реальне відбування (найбільш поширений вид покарання – штраф).

Крім того, судами не винесено жодного рішення за ч. 4 ст. 345 КК України та ч. 2 ст. 347 КК України.

2. Запропоновано викласти ч.ч. 2–3 ст. 342 КК України «Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» у такій редакції:

«2. Опір працівникові правоохоронного органу під час виконання ним службових обов'язків, державному виконавцю чи приватному виконавцю під час примусового виконання рішень, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві під час виконання цими особами покладених на них обов'язків

щодо охорони громадського порядку або уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб –

карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк від трьох до шести місяців, або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на строк до двох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, поєднані з примушуванням цих осіб шляхом насильства або погрози застосування такого насильства до виконання явно незаконних дій, –

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років».

4. Запропоновано ст. 343 КК України «Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця» викласти в такій редакції:

«1. Незаконний вплив у будь-якій формі на працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, а також їх близьких родичів з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків, здійсненню судово-експертної діяльності або добитися прийняття незаконного рішення –

карається штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до трьох місяців.

2. Ті самі дії, якщо вони перешкодили запобіганню кримінальному правопорушенню чи затриманню особи, яка його вчинила, або вчинені службовою особою з використанням свого службового становища, –

караються позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до чотирьох років.

Примітка. Під працівниками правоохоронних органів розуміються особи, які наділені повноваженнями представника влади у сфері правоохоронної діяльності та перебувають на службі в органах прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних силах України, Національному антикорупційному бюро України, органах охорони державного кордону, органах доходів і зборів, органах і установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, органах державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони або інших органах, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції».

5. Запропоновано ч.ч. 1–2 ст. 345 «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу» викласти в такій редакції:

«1. Погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків –

карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк

до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам удару, побиттів, вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень, а також умисне заподіяння легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків –

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк».

6. Запропоновано викласти ч. 1 ст. 347 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця» в такій редакції:

«1. Умисне знищення або пошкодження майна, що належить працівникові правоохоронного органу, працівникові органу державної виконавчої служби, приватному виконавцю (у тому числі після звільнення з посади) чи їхнім близьким родичам, у зв'язку з виконанням службових обов'язків працівником правоохоронного органу або примусовим виконанням рішень державним виконавцем чи приватним виконавцем (у тому числі у минулому) –

караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від двохсот до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років».

Література:

1. Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона авторитету управління державної охорони України: до постановки питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 4. С. 79–88.
2. Гладкова Є.О. Кримінально-правовий захист працівників правоохоронних органів : науково-методичні рекомендації. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016. 48 с.
3. Кирбят'єв О.О. Criminal Legal Protection of Professional Activities of Law Enforcement Officers as Object of Scientific Research. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* : науковий журнал. 2018. № 4 (97). С. 141–144.
4. Кирбят'єв О.О. Кримінально-правовий вимір проблеми презумпції правоти працівників правоохоронних органів, які виконують професійні обов'язки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* : науковий журнал. 2019. № 1 (98). С. 197–205.
5. Кирбят'єв О.О. Поняття та ознаки кримінально-правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2019. Випуск 1. С. 58–61.
6. Кирбят'єв О.О. Досвід окремих країн пострадянського простору у сфері кримінально-правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 8. С. 111–117.
7. Кирбят'єв О.О. Об'єкт злочинів, що посягають на професійну діяльність працівників правоохоронних органів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. № 36. С. 126–128.
8. Кирбят'єв О.О. Потерпілий від злочинів, що посягають на професійну діяльність працівників правоохоронних органів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 2 (volume 2). С. 111–117.
9. Кирбят'єв О.О. Досвід країн пострадянського простору у сфері кримінально-правової охорони професійної діяльності працівни-

- ків правоохоронних органів, які вибрали європейський вектор розвитку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* : науковий журнал. 2019. № 2. С. 143–149.
10. Кирбят'єв О.О. Кримінально-правова охорона професійної діяльності представників влади за законодавством країн дальнього зарубіжжя. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* : науковий журнал. 2019. № 3. С. 204–211.
 11. Кирбят'єв О.О. Кримінально-правова охорона професійної діяльності представників влади за законодавством європейських країн. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 3. Ч. 1. С. 105–111.
 12. Кирбят'єв О.О. Професійна деформація особистості працівника правоохоронного органу як причина неналежного виконання своїх обов'язків. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 204–210.
 13. Кирбят'єв О.О. Професійна діяльність працівників правоохоронних органів та перевищення ними влади: кримінологічний вимір. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 3 (28). Том 2. 2019. С. 147–151.

Kyrbyatyev O. The results of the study of the problem of improving the system of criminal law protection of professional activity of law enforcement officers

Summary. The article presents the main results of a long-term study of improving the system of criminal law protection of professional activities of law enforcement officers, in particular, supports the position that criminal liability is a type of legal liability, which is a state reaction to socially dangerous behavior of a criminal offense, and is expressed in the decision of the court. After analyzing the forms of criminal liability for acts in the form of encroachment on

the activities of law enforcement officers, it is proposed to add to the sanction of Part 2 of Art. 342 of the Criminal Code of Ukraine, the main punishment in the form of community service for a period of one hundred and fifty to two hundred and forty hours. After analyzing the forms of criminal liability for acts in the form of encroachment on the activities of law enforcement officers, it is proposed to add to the sanction of Part 2 of Art. 342 of the Criminal Code of Ukraine, the main punishment in the form of community service for a period of one hundred and fifty to two hundred and forty hours. It is emphasized that law enforcement officers are persons who are endowed with the powers of a representative of the authorities in the field of law enforcement and are serving in the prosecutor's office, the National Police, the security service, the Military Law Enforcement Service in the Armed Forces of Ukraine, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, bodies of revenues and fees, bodies and institutions of execution of punishments, pre-trial detention centers, bodies of state financial control, fish protection, state forest protection or other bodies performing law enforcement or law enforcement functions. The conclusion on expediency to include in the sanction h. 1 Art. 345 of the Criminal Code of Ukraine "Threat or violence against a law enforcement officer" the main punishment in the form of a fine of one thousand to four thousand tax-free minimums of citizens. In addition, it is emphasized the expediency of enshrining in this rule punishment in the form of community service for a period of one hundred and eighty to two hundred and forty hours.

Key words: law, duties, responsibility, crime, punishment, respect, law enforcement officers, professional activity.